

A REFORMÁCIÓ 500 ÉVES JUBILEUMÁN

A reformáció 500 éves jubileuma alkalmával újra felmerül az az elfeledés homályába merült tény, hogy a magyarországi reformáció nagy alakjairól hiteles eredeti kép vagy szobor nem készült. Nem így van ez a németországi és a svájci reformációval. Lutherről, Kálvinról és a többi reformátorról festmények, képek, szobrok maradtak fenn. Azonban azok a portrék, amelyeket szerte az országban, Göntzről Kolozsvárig, festmény vagy szobor formájában magyar reformátorokról láthatunk, a későbbi kor alkotóinak elképzeléseit tükrözik. Így vagyunk ezzel akkor is, ha a hódmezővásárhelyi reformációnak próbálunk meg utánajárni. Csak az 1800-as évekből kerülnek elő elsősorban korabeli lelkipásztorokról, gondnokokról és mecénásokról készült képek. Még a nagyhírű Szőnyi Benjáminról sincs képünk, pedig 1794-ben – majd háromszáz évvel a reformáció nyitánya után hunyt el – és minden valószínűség szerint a városnak egyik legnagyobb alakja mind a mai napig.

A történészek egyértelműen a történelmi szomorú tényekkel, a három részre szakadt ország küzdelmeivel, népünk hányattatásaival magyarázzák ezt a hiányt.

A teológus kutatók mindemellett a hangsúlyt nemcsak a történelmi eseményekre, a reformátorok személyére, hanem Jézus Krisztus személyére helyezik. Ez tette és teszi lehetővé ma is, hogy a zivataros évszázadokat követően gyülekezeti közösségekben reformátusok, evangélikusok és más protestáns felekezetek élhessenek a városban.

Ha a hódmezővásárhelyi gyökereket keressük, akkor az átfogó egyháztörténeti munkákban Szeged környékének reformációjáról olvashatunk. A reformáció egyik bölcsője a ferences rendi szerzetesség, amelynek léte ekkorra Szegeden már egészen természetes. Luther maga is obszerváns ferences, azaz a rend szigorú ágához tartozik. A legfrissebb teológiai gondolatokat hozzák Nyugat-Európából, ezzel formálva, alakítva a hazai hitéletet.

A reformáció első hódmezővásárhelyi emléke egy 1545-ben Szegeden lefolytatott hitvitához kapcsolódik, amelyen a vásárhelyi Mátyás pap is részt vett protestáns oldalon. Az információ személyéről kevés, valószínűleg a helyi plébániát vezethette, de rokonszenvezett, és el is fogadhatta a reformáció lutheri, evangélikus irányát. Az ótemplomi gyülekezet pecsétjében ez az évszám szerepel. Papjaik, prédikátoraik révén válhattak az itt élő katolikusok reformátussá.

Reformátoraink közül Szegedi Kiss István az, akit újra és újra említenek a szerzők, aki valószínűleg Szegeden született, ifjú éveit a bécsi és a krakkói katolikus egyetemeken töltötte, majd, mint általában peregrinus (öztöndíjas) diákjaink, ő is vált, és Wittenbergbe, Luther egyetemére megy tanulni. Szegeden és Hódmezővásárhelyen nem szolgált, de Békésen, Mezőtúron és Temesváron igen. Hatása Hódmezővásárhelyre egészen bizonyos.

A hódmezővásárhelyi egyháztörténeti munkák közül időrendben hármat érdemes megemlíteni:

1. Időrendben az első egyháztörténeti munka Szőnyi Benjámin latin nyelvű kézírata, amely az első református presbiteri jegyzőkönyv első oldalain olvasható. Ma az ótemplomi irattárban található. A mű a XVIII. század közepén készült, amely a bevezető egyháztörténeti rész után korabeli gyűlések jegyzőkönyveit tartalmazza.

2. A második egyháztörténetet taglaló kézirat 1848-ban, a forradalom évében Szél Sámuel lelkipásztor készítette. Kéziratban az ótemplomi irattárban olvasható.

3. A harmadik egyháztörténeti munka a közvélemény számára leginkább ismert: 1927-ben Hódmezővásárhelyen megjelent dr. Szeremlei Sámuel: *A Hódmezővásárhelyi Református Egyház története* című munkája.

Nyilvánvaló módon az elsőre támaszkodott a két utóbbi, illetve a harmadik szerző a második szerző megállapításait is figyelembe vette, felhasználta.

A kevésbé ismert Szél Sámuel a Körs–Maros közti közösségek reformációját Erdélyhez és a szász városok kereskedői kapcsolataihoz köti, akik bizonyosan magukkal hozták a legújabb információkat és kiadásra került, elsősorban teológiai munkákat. Szél Sámuel is Szegedi Kiss Istvánhoz köti Hódmezővásárhely reformációját.

Mindannyian említik azokat a főúri udvarokat, amelyekben udvari papok, később udvari prédikátorok szolgáltak és terjesztették Európa legfrissebb tanait. A török hódoltság és az Erdélyi Fejedelemség területén nagyobb akadály nélkül terjeszkedhetett Luther és Kálvin tana.

Szél Sámuel az első ismert nevű prédikátornak Egrői vagy Egri Benedeket nevezi. Lehet, hogy őt megelőzően volt már prédikátor. Őröla annyit tudunk, hogy 1569-ben részt vett egy nagyon fontos teológiai vitán, zsinaton, amely „Dávid Ferencz és Blandrata György hitszakadás féle ügyében tartott.” (Szél Sámuel) Tulajdonképpen ezen a zsinaton vált véglegessé, hogy a hódmezővásárhelyiek akkor nem az unitarizmust, hanem a protestantizmus másik két ága közül elsősorban a helvét (svájci) irányt követik. Nem kis szerepe lehetett ebben az alföldi mezővárosok református prédikátorainak, különösen Debrecennek, Méliusz Juhász Péter munkásságának. Egri (Egrői) Benedek tehát az első, akiről tudunk. A következő lelkész ismét zsinaton jelenik meg Szatmárnémetiben 1646-ban, ő Losonczi István. Majd nyolcvan év telik el. Hiteles dokumentumok nincsenek igazán a kezünkben, így az olvasók számára érdekes, milyen kevés információval rendelkezünk, ha a reformáció korszakát próbáljuk meg körbejárni. A lelkipásztori szolgálat folytonosságát az 1600-as évek végétől, a Rákóczi-szabadságharcot megelőző időszakról datáljuk. Bizonytalannal az itt szolgáló lelkipásztorok között a leghíresebb Szőnyi Benjámin, aki születésének 300. évfordulóját fogjuk december 16-17-én ünnepelni.

(Hézagpótló az az almanach, ami a vásárhelyi lelkipásztorokról készül a Levéltár gondozásában, és várhatóan még az idén meg fog jelenni!)

1569-ben nemcsak lelkipásztor írt alá a nagyváradi zsinaton, hanem vele egyidejűleg egy Tordai Ádám nevezetű iskolamester is. Ez jelzi, hogy a templom és az iskola, a lelkipásztor és az iskolamester (kántor-tanító) szolgálata együtt adott ki egy egészet Hódmezővásárhelyen.

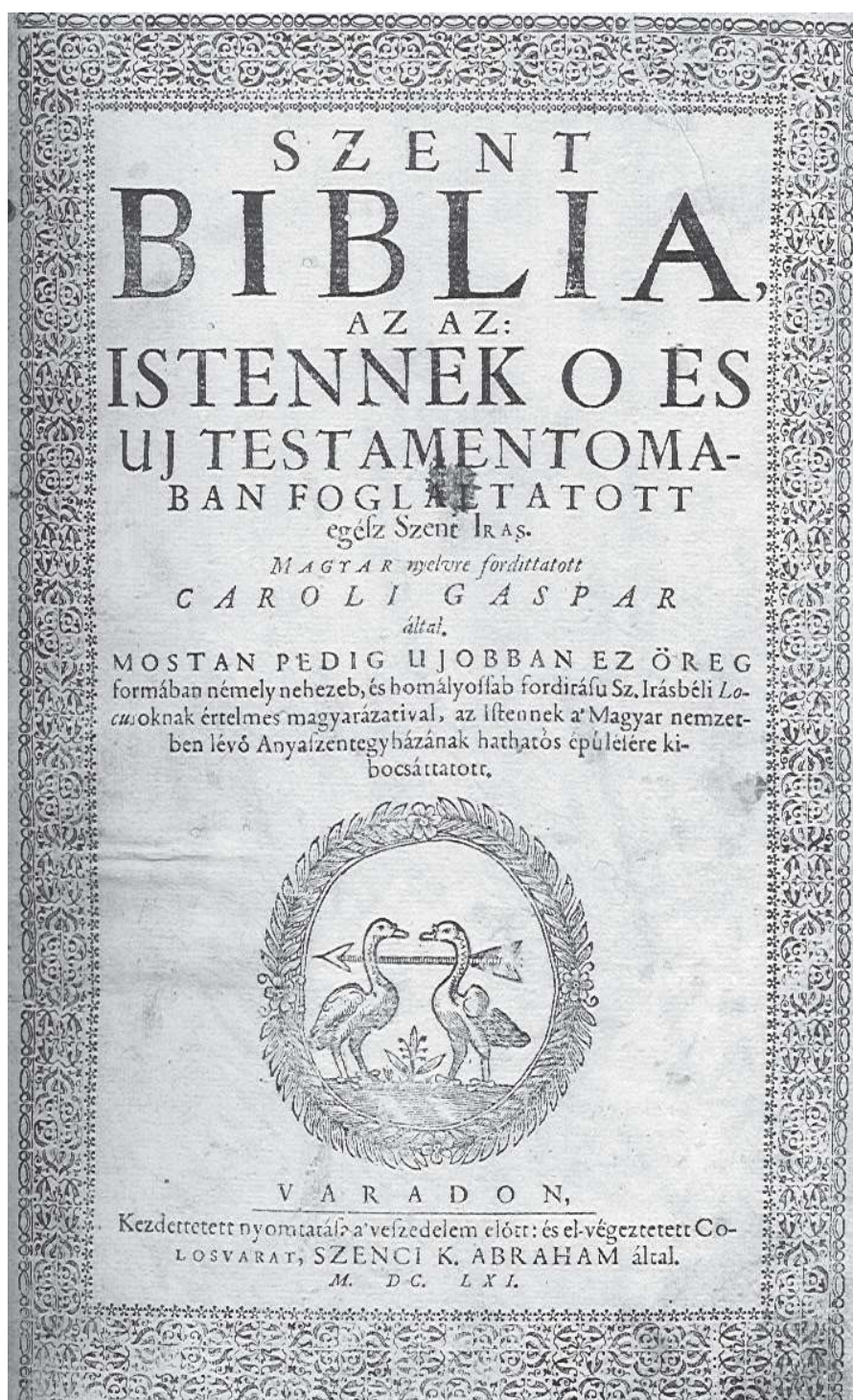
„Az iskolának, melyben tudniillik a’ fiúgyermek oktatassanak, eredete egy az Egyházéval, ismeretes lévén a reformációnak ama jóltevő szelleme, miszerint a’ nép világoztatására vallása ’s erkölce jobbítására Templom és iskola által együtt kíván munkálkodni.” (Szel Samuel) Az 1840-es évek közepéig Debrecen partikulájaként (részcseckéjeként) élt a vásárhelyi református oktatás. Ettől az időszaktól kezdődően folyamatosan épült fel az egyre több önálló tanítói, tanári álláshely.

A Rákóczi-szabadságharcot megelőző időszakról meglehetősen kevés az információ, de a szabadságharcot követő 15 éven belül a helyi reformátusoknak lelkészük, iskolamesterük, templomuk és iskolájuk működik. Bár tudjuk, hogy korábban is volt oktatás Hódmezővásárhelyen, de a folytonosság kezdete óta, 1723-tól számoljuk az iskola alapítását.

Nemcsak személyi, hanem tárgyi emlékeink is hiányosak.

Birtokunkban lévő emlékek közül az élen, korban is igen idősként egy Zürichben 1543-ban nyomtatott latin nyelvű *Biblia* áll. Hírességét tulajdonosáról Szenczi Molnár Albert zsoldárköltő-lelkipásztornak köszönheti, akinek 1596-ban kerülhetett birtokában. A könyv Török Károly révén kerül 1869 után a gimnázium könyvtárába. A gimnázium sok XVI. századi értékét követően 1661-ből egy eredeti *Váradai Bibliával* is rendelkezik, ami Baranyi Elek hagyatékából került 1937-ben a könyvtár tulajdonába. Az 1590-91-ben nyomtatott *Károli Biblia* után ez volt a következő, a második kiadás. Könyveink az emlékek között élen járnak.

Legrégebbi épületünk az Ótemplom tornya 1713-14-ben, a hozzáépített hajó 1720-21-ben készült el.

A VÁRADI BIBLIA CÍMOLDALA

(Forrás: Bethlen Gábor Református Gimnázium könyvtára)

Máig eredeti funkciójában meghagyott legrégebbi épülete a városnak. Ma meglévő legrégebbi úrasztali edényeink ezt követően Szönyi Benjámintól valók.

Röviden utalásszerűen körbejártuk a személyi és tárgyi emlékeinket, és újra oda jutunk, hogy az 500 éves jubiláló közösségeknek nemcsak az emberi erőfeszítésekre és küzdelmekre kell figyelniük, hanem arra a Jézus Krisztusra, akit reformátoraink újra egyedülként a központba állítottak. Nem szabad, hogy az Ő arca elhomályosuljon, hiszen Ő tarthatott meg bennünket évszázadokon át az országnak e kies tartományában. Ő őriz és tart életben bennünket, mi pedig mindannyian eszközei lehetünk.

Bán Csaba lelkipásztor